

TEOLOGIJA U TRAJNOJ OBNOVI CRKVE

Stjepan BALOBAN

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
stjepan.baloban@zg.t-com.hr

U završnoj raspravi na 57. Teološko-pastoralnom tjednu, koji je pod naslovom »Neophodnost dijaloga i pomirenja u hrvatskom društvu« bio održan u Zagrebu od 24. do 26. siječnja 2017., s pravom je jedan od sudionika postavio pitanje o značenju i ulozi teologâ i teologije u današnjem svijetu. Nisam siguran da je dobio zadovoljavajući odgovor, ali je prema mojem uvjerenju postavio *ključno pitanje* i nama teolozima u Hrvatskoj, to jest pitanje o ulozi i mjestu teologa i teologije u hrvatskoj Crkvi i hrvatskom društvu.

Teološki časopis, posebno znanstveni teološki časopis, mjesto je za rasprave, produbljenja i pojašnjenja kao i za traženje novih putova u trajnoj obnovi Crkve *ad intra* i *ad extra*. I u današnjem vremenu uloga je teologije i teologa analizirati i istraživati probleme s kojima se susreće Crkva i njezini članovi kako u samoj Crkvi tako i u društvu u kojem žive, ali i *odgovorno i hrabro* tražiti nove mogućnosti te svojim znanstvenim radom biti na neki način »ispred« onoga što se trenutačno događa. Nakon demokratskih promjena u Hrvatskoj 1990. godine širom su se otvorila vrata studiju teologije, a oko četiri tisuće vjernika laika koji su završili neki od smjerova teološkoga studija veliko su bogatstvo ne samo za Crkvu u Hrvatskoj nego i za hrvatsko društvo u cjelini. Osim toga, lijep broj vjernika laika, žena i muškaraca, doktorirali su, a jedan dio njih je zaposlen na hrvatskim teološkim učilištima kao nastavnici i svojim radom, uz zaređene teologe i posvećene osobe, pridonose ne samo osvježanju nego daju iznimno važan »vjerničko laički« doprinos hrvatskoj teologiji i njezinu utjecaju na život Crkve i hrvatskog društva. Teolog je teolog bez obzira je li on muško ili žensko, svećenik, redovnik, redovnica ili vjernik laik. Ono po čemu ga treba vrednovati i prosuđivati jest njegova

znanstvena osposobljenost i vjernička ukorijenjenost u život Crkve te identifikacija s tom Crkvom.

U Hrvatskoj, stoga, nije potrebno »bojati se« da će vjernici laici koji su teolozi »nešto pokvariti« ili »našteti« ugledu Crkve. Nije li došlo vrijeme da teologe vjernike laike, posebno one koji su nastavnici na teološkim učilištima, prihvatimo kao obogaćenje za teološki i vjernički život u Hrvatskoj, i za hrvatsku teologiju?

Istinski tražitelj obnove Crkve

Što više odmiče pontifikat pape Franje, to je jasnije da papa Bergoglio neumorno traži obnovu Crkve, premda se nalazi u 82. godini života. Nakon četiri godine pontifikata (13. ožujka 2013. – 13. ožujka 2017.) sve je očitija »vizija Crkve pape Franje« o kojoj se raspravljalo na *XI. Dies theologicus*, koji je Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu organizirao 11. svibnja 2016. godine, a o čemu možete čitati ovom broju *Bogoslovske smotre*. Trojica poznatih i priznatih domaćih i inozemnih teologa ukazuju na svu kompleksnost pontifikata pape Franje u kojemu se otvaraju brojna pitanja koja traže odgovore! Tko bi trebao ponuditi odgovore ako ne teologija i teolozi kako oni u općoj Crkvi tako i hrvatski teolozi? Papa Franjo od početka svojega pontifikata, za jedne iznenađujuće a za druge ohrabrujuće, poziva teologe na suradnju. Tako u svojem nastupnom i uistinu programatskom dokumentu Apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium – Radost evanđelja* jasno i nedvosmisleno ukazuje na ulogu teologâ i teologije: »Zadaća je egzegeta i teologa pomoći 'sudu Crkve' sazreti. Ostale znanosti, svaka na svoj način, u tome pomažu... Usto, u Crkvi se bezbrojna pitanja proučavaju i o njima se razmišlja s velikom slobodom. Razne filozofske, teološke i pastoralne misli, ako su otvorene da daju Duhu da ih poveže u skladnu cjelinu u poštivanju i ljubavi, mogu omogućiti Crkvi da raste, jer svaka od njih pomaže bolje objasniti prebogato blago Božje riječi. Onima koji sanjaju monolitno učenje, bez prostora za nijanse, koje će svi bez iznimke braniti, to se može činiti kao nesavršenost i raspršenost. A zapravo ta različitost pomaže očitovati i bolje razložiti neke aspekte neiscrpnog bogatstva evanđelja.«¹ Već se sada može ustvrditi da je papa Franjo »istinski tražitelj obnove Crkve«. Crkvu je potrebno trajno obnavljati, stoga on kao rimski biskup češće naglašava da je Crkva *semper reformanda*. Riječ je prije svega o unutarnoj

¹ Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2013., br. 40 (dalje: EG).

obnovi Crkve. Kao istinski pastir papa Franjo u svemu što čini kreće od sebe. On u svojoj sredini, u Rimskoj kuriji, traži obnovu kako bi se to moglo prenijeti na druge dijelove Crkve: na krajevne Crkve, na biskupije, na župe, u redovničke zajednice, u društva i udruge vjernika laika.

Papa Franjo je u 77. godini započeo svoj put rimskoga biskupa, premda, kako je kasnije u svojim intervjuima naglašavao, nije s tim računao: »Došao sam s malim kovčegom i planirao se odmah vratiti u Buenos Aires.«² Prije konklava 2013. godine spremao se za mirovinu, kako će reći u jednom intervjuu: »Odnosno, dogovorio sam se s nuncijem da ću, kad se vratim u Buenos Aires, predložiti ternu³ kako bi krajem 2013., na moje mjesto došao novi nadbiskup... Došavši ovdje morao sam se svega toga odreći. Jedno sam si govorio od prvog trenutka: 'Jorge, nemoj se mijenjati, budi i dalje to što jesi, jer smiješno je mijenjati se u tvojoj dobi'. Zbog toga sam zadržao sve ono što sam činio u Buenos Airesu. S pogreškama, koje to, naravno, može uključivati.«⁴ Ova misao može pomoći u traženju odgovora na pitanje o stilu pontifikata pape Franje!

Nije se vratio u Buenos Aires, nego je ostao u Vatikanu i, kako je na dan izbora rekao u pozdravu s balkona bazilike sv. Petra: »Započinjemo put: biskup i narod. Taj put rimske Crkve koja predsjedava u ljubavi svim Crkvama. Put je to bratstva, ljubavi i povjerenja među nama.«⁵

Na tom putu papa Bergoglio jedne iznenađuje, druge oduševljava a jedan dio katolika se pita: Što se to događa u Katoličkoj crkvi?

Na pitanje kamo vode promjene koje je kao rimski biskup započeo u Crkvi, papa Franjo odgovara: »Ono što činim jest da provodim u djelo ono što smo mi kao kardinali zamislili na općim kongregacijama, to jest na sastancima koje smo, tijekom upražnjene stolice, održavali svakoga dana i na kojima smo raspravljali o crkvenim problemima. Iz toga dolaze razmišljanja i preporuke.«⁶ Poznato je da u konklavama, a prije izbora novoga pape, kardinali iznose svoja mišljenja u stanju u Crkvi i o tome što je potrebno mijenjati, a što bi budući papa trebao učiniti. Tako je bilo i 2013. godine prije izbora novoga pape.

² Idolatrija novca. Intervju Henriquee Cymermanu za katalonski dnevnik *La Vanguardia* (13. VI. 2014.), u: Jorge Mario BERGOGLIO, *Papa Franjo odgovara. Intervjui i tiskovne konferencije*, Zagreb, 2016., 175.

³ Riječ je o postupku koji dijecezanski biskup čini za svojega nasljednika, to jest predlaže trojicu prezbitera prikladnih za biskupsku službu.

⁴ U Božjim sam rukama. Intervju koji je Papa dao 4. prosinca Elisabeti Piqué iz argentinskog dnevnika *La Nacion* (7. XII. 2014.), u: Jorge Mario BERGOGLIO, *Papa Franjo odgovara. Intervjui i tiskovne konferencije*, 238–239.

⁵ Papa FRANJO, *Ne dajte da vam ukradu nadu*, Split, 2013., 9–10.

⁶ Idolatrija novca. Intervju Henriquee Cymermanu za katalonski dnevnik *La Vanguardia* (13. VI. 2014.), 175–176.

Što vrijeme više odmiče to je vidljivije da papa Bergoglio na različite načine pokušava potaknuti Crkvu na promjene o kojima su tada govorili kardinali. Istina, on to čini na svoj specifičan način, svojim stilom, svojim rječnikom i svojom osobnošću. U samo četiri godine *toliko je toga* pokrenuo, napisao u dokumentima, izrekao u dojmivim jutarnjim propovijedima u kapelici sv. Marte u Vatikanu, izgovorio u intervjuima i konferencijama za tisak na povratku s pastirskih putovanja.

Na samim počecima, tj. u prvim mjesecima i godinama pontifikata, to je bilo iznimno zanimljivo za medije, posebno svjetovne medije. Znakovito je da su se mediji uglavnom zaustavljali na onom vanjskom, na znakovima i pojedinim izričajima koje su često izvlačili iz konteksta tako da se mogao dobiti *potpuno krivi dojam* o tome što papa Franjo misli o toj i toj temi ili problemu. To je potrajalo do danas. I danas se, posebno u civilnim medijima, nastoji izvući za medije ono što je za medije zanimljivo – jedna rečenica ili misao. To ljudi, pa i vjernici, pročitaju i uglavnom se »dadu zavesti« buduću da ta rečenica ili misao u cijelom kontekstu govora pape Franje ima sasvim drukčije značenje. I na temelju takvih napisa razvijaju se priče i komentari koji stvaraju potpuno krivu sliku o papi Franji, odnosno o njegovoj viziji obnove Crkve. A javni djelatnici koji su kao 'eksperti za crkvena pitanja' trajno prisutni u hrvatskim civilnim medijima, na osnovi toga razvijaju svoje teorije, često daleko od stvarnosti. Tko je u ovom slučaju oštećen? Svakako Papa koji je krivo protumačen ali i *primatelji poruke* – čitatelji i slušatelji – koji su manipulirani. Držim da je Papa svjestan takvih manipulacija, uostalom to je i više puta spočitnuo novinariima, ali je svjestan i *druge važne činjenice* da su danas mediji iznimno važni za prenošenje poruke evanđelja. On vjeruje da će ljudi dobre volje, a prije svega vjernici, shvatiti tko je govorio istinu, a tko je manipulirao.

U ovom kao i u drugim slučajevima nije uputno, ali ni korisno, kriviti isključivo medije za ono što rade. To neće nikako pomoći, a civilni mediji će vjerojatno to i dalje raditi. Što može pomoći, kako bismo došli do stvarne slike o tome koja je vizija Crkve pape Franje, odnosno kako zamišlja obnovu Crkve u današnje vrijeme? Jedini način jest da se *osobno* dobro upoznamo sa sadržajem njegovih dokumenata, govora, propovijedi, intervjua. To je već sada najvećim dijelom dostupno i na hrvatskom jeziku.

Zbog čega današnji čovjek voli slušati papu Franju? Zbog toga jer je neposredan, ne boji se reći istinu, ali uvijek u evanđeoskom stilu. Papa Franjo zna današnjem čovjeku na jednostavan i zoran način približiti evanđelje. Oni koji su otvoreni evanđeoskoj poruci to razumiju, a takvih *koji traže* ima danas sve više i u Hrvatskoj.

U protekle tri akademske godine vodio sam na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu tri seminara s različitim temama o pontifikatu pape Franje. Studentice i studenti, mladi ljudi, kršćani, oduševljeni su papom Franjom i njegovom vizijom Crkve. Osobno sam ugodno iznenađen reakcijom tih mladih ljudi koji s istinskim zanimanjem ne samo čitaju knjige o papi Franji ili njegove spise nego ih s oduševljenjem prepričavaju, tumače i predlažu drugima na čitanje. Već iz toga se može zaključiti da papa Franjo 'po- gađa' ono bitno za vjeru u današnjem vremenu.

Različite su teme koje je papa Franjo potaknuo a vode obnovi Crkve u današnjem vremenu. Većina tih tema je već naznačena u njegovu prvom i programatskom dokumentu *Evangelii gaudium – Radost evanđelja* (24. studenoga 2013.) u prvoj godini pontifikata. Drugi važni dokumenti, enciklika *Laudato si' – O brizi za zajednički dom* (24. svibnja 2015.) kao i do sada najviše eksponirani pa i osporavani dokument Postsinodalna pobudnica *Amoris laetitia – Radost ljubavi* (19. ožujka 2016.) mogu se razumjeti samo na temelju onoga prvog programatskog dokumenta *Evangelii gaudium*.

Papa Franjo je više puta naglasio da se sve ono bitno nalazi u njegovu prvom dokumentu *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*. Osobno držim da je to tako, i stoga bi bilo iznimno važno iznova čitati i proučavati taj prvi i programatski dokument pape Franje. U tom dokumentu je zanimljiva rečenica koja bi mogla imati utjecaj na daljnji razvoj crkvenog učiteljstva, ali i teologije: »Ne mislim isto tako da se od papinskog učiteljstva smije očekivati da pruži konačne i cjelovite odgovore na sva pitanja koja se tiču Crkve i svijeta. Nije uputno da papa zamjenjuje mjesne biskupe u raspoznavanju svih problematika koje se javljaju na njihovim teritorijima. U tome smislu primjećujem nužnost da se pristupi zdravoj 'decentralizaciji'« (EG 16).

Hoće li papa Franjo ostati samo tražitelj obnove Crkve ili će se Crkva u ovo naše vrijeme stvarno obnoviti ovisi o puno čimbenika. No proces je započeo, i u ovom procesu obnove Crkve, kao i u procesu obnove Crkve na Drugome vatikanskom koncilu, povratka na staro više nema. Mogu biti osporavanja i prijepori koji unose nemir i podjele. Papa Franjo poziva na istinsko traženje zajedničkog puta prema onom uvijek aktualnom i inspirirajućem, a to je isusovska i evanđeoska Crkva, odnosno život kršćanina prema modelu Nazarećanina.

Hrvatska teologija pred novim izazovima

Velik potencijal u obnovi Crkve u Hrvatskoj ali i hrvatskog društva mogu pružiti upravo hrvatski teolozi. Duhovno i ljudski zreli muškarci i žene čija će

plodna teološka misao biti odraz prijateljske ljubavi s Bogom koja će se prelijevati na život teoloških učilišta i zajednica a po njima će se tražiti opće dobro u crkvenom i društvenom životu u Hrvatskoj.

Od vremena Drugoga vatikanskog koncila naovamo kako u svijetu tako i u Hrvatskoj katolička teologija nepovratno se razvijala i obnavljala. To je bio plod isusovske i evanđeoske Crkve, Crkve koja se stavila na put obnove u duhu evanđelja. Jedan od znakovitih plodova bio je upravo i taj da se na temelju koncilskog »otkrića« vjerničko-laičke dimenzije Crkve potvrdio temeljni sadržaj biblijske vjere u čijem je središtu Božje priopćavanje čovjeku i poziv na odnos osobne komunikacije i saveza s njime. Izvan tog konteksta ne može se misliti značenje teologije u povijesnoj dimenziji odnosa s Bogom niti mjesto i uloga teologa. Identitet teologa ne očituje se u ekskluzivizmu, njegovoj pridržanosti »elitama« ili pak samo pojedinim staležima unutar Crkve. Crkva nikad nije naznačila da se samo pripadnici pojedinih crkvenih staleža mogu zvati i teozolozima. Identitet teologa se očituje u tome da kao vjernik među svim vjernicima spremno i odgovorno prihvaća poziv »biti teologom«.

Poseban je blagoslov za Katoličku crkvu njezino prihvaćanje i sve snažnije angažiranje teologa vjernika laika. No, okolnosti povijesti i vremena zahtijevaju da se uvijek iznova promišljaju novi izazovi koji se stavljaju pred teologiju u cjelini, a zatim i u odnosu na teologe same. Za nas je to pitanje izazova koji se danas nameću teološkim učilištima u Hrvatskoj, a napose su nam na srcu izazovi koji se u današnje vrijeme nameću teozolozima vjernicima laicima u Hrvatskoj.

Kao što je naglasio papa Franjo, Drugi vatikanski koncil pokrenuo je nepovratan proces obnove koji proizlazi iz evanđelja i »sada, moramo ići naprijed«⁷. Obnova i razvoj ne smiju se zaustaviti, jer evanđelje stavlja pred nas zahtjev da idemo naprijed. Riječ je o dvama zahtjevima: jedan je na razini osobe teologa, a drugi je na razini uklopljenosti teologije u cjelokupnu stvarnost života Crkve i konkretnog društva. Oba zahtjeva međusobno se isprepliću i uzajamno uvjetuju.

Osoba teologa i njegova prvotna zadaća da razvija i poučava teološku misao neodvojivi su od njezine kontekstualne svrhovitosti koja se očituje u imperativu teologije u svakodnevnom životu. Riječima pape Franje: »Uči se za život: teologija i svetost su nerazdvojni.«⁸ To znači da će »i dobri teolozi, poput

⁷ Lettera del Santo Padre Francesco al Gran Cancelliere della »Pontificia Universidad Católica Argentina« nel centesimo anniversario della Facoltà di Teologia (3. III. 2015.), u: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/letters/2015/documents/papa-francesco_20150303_lettera-universita-cattolica-argentina.html (8. IV. 2017).

⁸ *Isto*.

dobrih pastira, imati miris ljudi i ulice, a po svojoj refleksiji izlijevat će ulje i vino na rane čovječanstva»⁹. Upravo teolozi vjernici laici imaju taj privilegij svakodnevno upijati miris ljudi i ulice, njime nadahnjivati svoju teološku misao i njome vidati rane čovječanstva. Temeljni izazov je da teolozi vjernici laici što više urone u ljepotu svojeg poziva po kojemu će pružati i svoj nezamjenjivi doprinos teološkoj zajednici te crkvenoj i društveno stvarnosti čiji su sastavni i prevažni dio.

Od velike će pomoći biti svestrana podrška crkvene i teološke zajednice u Hrvatskoj, istinska međusobna susretanja te zajednički konstruktivni razgovori i rasprave. Nisu li ovo trenutci za svojevrsnu ozbiljnost koja prepoznaje trenutak kojega smo dionicima a koji zahtijeva dostojanstven i odgovorni stav?! Pojedini trendovi možda mogu i uznemirivati, ali neka i to bude na rast i razvoj, poticaj na teološko stvaralaštvo. Nije dobro kada i teolozi prestanu biti kritičko-proročka svijest same povijesne Crkve, ali jednako tako i čovječanstva. Naprotiv, ako oni utihnu ili zašute, Bog može podići druge proroke.

Nove akademske prakse kao i novi oblici akademskih djelatnosti na teološkim učilištima u Hrvatskoj traže i nova razumijevanja kako unutar *toga novoga* uspješno izgrađivati teološki identitet. Posebno se to odnosi na mlade teologe (svećenike, redovnike i redovnice, vjernike laike) koji postaju punopravnim članovima teoloških učilišta. Neće biti plodonosno ukoliko će na našim teološkim učilištima biti važnija »organizacija« od istinskog prostora za kreativni razvoj mladog teologa nastavnika. Realna je opasnost da se teolozi zbog organizacijskih obveza, koje sve češće postaju glavnom preokupacijom, postupno pretvaraju u teologe činovnike. Nužno je potrebno da se unutar teoloških učilišta promišlja kako mlade kolegice i kolege usmjeravati da mogu živjeti i raditi teološki, da mogu obavljati svoj teološki poziv odgovorno, slobodno i, ne manje važno, ispunjeni evanđeoskim duhom i radošću.

U odnosu na teologe vjernike laike nije nevažno voditi računa o njihovim egzistencijalnim, duhovnim i eklezijalnim situacijama kojima su izloženi. Treba razumjeti na jednoj strani njihove egzistencijalne danosti, a na drugoj strani i njihovu potrebu za duhovnom i eklezijalnom integriranošću, jer se vrijeme u odnosu na prošle generacije teologa snažno promijenilo.

⁹ *Isto*. Znakovito je da je pripremu meditacijâ za ovogodišnji Križni put na Veliki petak u Koloseumu papa Franjo povjerio profesorici Anne-Marie Pelletier, dobitnici Ratzingerove nagrade 2014. godine. Pelletier je teologinja, vjernica laikinja, ugledna znanstvenica na području hermeneutike i biblijske egzegeze, udana i majka troje djece. Među njezinim radovima ističu se oni o ženi u kršćanstvu i u Crkvi, o odnosu između židovstva i kršćanstva te o monaškom svijetu. Osim toga, 2001. godine je kao auditor sudjelovala na biskupskoj sinodi.

Nepobitna je činjenica da danas u Crkvi u Hrvatskoj, ali i u Crkvi u Hrvata, imamo teologe vjernike laike koji s pravom traže svoje odgovarajuće mjesto među teolozima svećenicima, redovnicima i redovnicama.

Iz osobnog iskustva izvrsne suradnje s vjernicima laicima, te kao dugogodišnji član Uredništva (1995.), a napose kao glavni i odgovorni urednik (studeni 2016.) znanstvenog časopisa *Bogoslovska smotra* želim ohrabriti sve mlade hrvatske teologe, a posebno teologe vjernike laike, da pisanom riječju pridonesu razvoju hrvatske teologije. U tom kontekstu, a uvažavajući kriterije znanstvene izvrsnosti, njihovi radovi su dobro došli u *Bogoslovsku smotru*.

U osobno ime i u ime cijelog Uredništva iskreno zahvaljujem dosadašnjem glavnom i odgovornom uredniku prof. dr. sc. Tončiju Matuliću, koji je u svojem mandatu punim srcem i teološkim znanjem vodio *Bogoslovsku smotru* kako bi taj najznačajniji znanstveni teološki časopis u Hrvatskoj, usprkos brojnim poteškoćama s kojima se u novije vrijeme susreće tiskana riječ, mogao nesmetano izlaziti i obavljati svoju nezamjenjivu ulogu kako u crkveno-teološkoj tako i u društvenoj javnosti u Hrvatskoj.

Novim članovima Uredništva prof. dr. sc. Josipu Šalkoviću i doc. dr. sc. Tomislavu Kovaču želim iskrenu dobrodošlicu, a svima nama, »starim i novim« članovima Uredništva zajedno s izvršnom urednicom, doc. dr. sc. Andreom Filić, želim plodonosan rad i uspješnu suradnju na daljnjem razvoju *Bogoslovske smotre*, zaštitnog znaka Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.